

მწყეპსი

შე ვარ მწყეპსი კეთილი: მწყეპსმან კეთილმან სული თვისი დასდვის ცხოვართათვის. იოან. 10—11.

ჰპოვე ცხოვარი ჩემი წაწყმედული. მსრეთ იყოს სიხარულ ცათა შინა, ერთისათვის ცოდვილისა. ლუკ. 15—4.

მოველით ჩემდა ყოველნი მამურალნი და ტვირთ-მძიმენი და შე ვანგისვენოთ თქვენ. მათ. 11—28.

№ 15

1883—1901

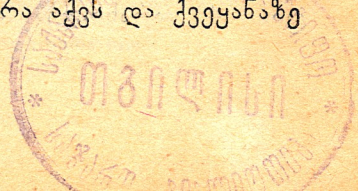
1—15 აგვისტო.

გრაფი ლ. ნ. ტოლსტოი და სუჟაელნი მისი გულისათვის.

გრაფ ტოლსტოის სურს მოახდინოს ქვეყანაზე ისეთი ცვლილება, რომელიც ღღემდის თავში არავის მოსკლია. ის უჩრევს ამ ცვლილებების შემოღებას არა მარტო ერთ რომელიმე საზოგადოებას, ან ერთ რომელიმე სახელმწიფოს ხალხს, არამედ მთელ ქვეყნიერებას, მთელ კაცობრიობას. გრაფი ტოლსტოი ებრძვის მთელ კაცობრიობას და ქვეყნიერების ბოროტებას. იგი ხმა მაღლა გაიძახის: „გავსწორდეთ ყველანი და მაშინ ყველა

კარგად ვიცხოვრებთო“. ასეთი მიმართულება გრაფ ტოლსტოისა გარწმუნებსთ თქვენ, რომ იგი არც ისეთი ურწმუნოა, როგორც სხვები. გრაფ ტოლსტოი თვითონ მოგვითხრობს, რომ იგი ხშირად ვარდებოდა ხოლმე შეცდომაში და ურწმუნობაში. იგი, როგორც თვითონ მოგვითხრობს, ხშირად ეძლეოდა ამა ქვეყნის ამაო გასართობებს და ხშირად კითხულობდა შოპენგაუერის ფილოსოფიას, მაგრამ ესეებიც ვერ აკმაყოფილებდა მის მდიდარ გონებას და ისევ სარწმუნოებაში ჰპოებდა იგი სულის დროებით კმაყოფილებას. ბოლოს არც ერთმა სარწმუნოებამ აღარ დააკმაყოფილა იგი და მთლად ურწმუნო შეიქნა. გრაფ ტოლსტოის სწამს ღმერთი, მაგრამ ამ ღმერთს ქვეყნიერებასთან არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს და ქვეყანაზე

*) იხ. „მწყეპსი“ № 13 1901 წ.

რაც ხდება, ეს ყოველი ღვთის გაუგებლად და შეუტყობლად წარმოებსო.

ერთი სიტყვით, გრაფ ტოლსტოი მეტად ახი რებული აზრისაა ქრისტეს ყოველგვარ სწავლამოდღვრების შესახებ. იგი ზოგი საგნების შესახებ ისეთ შეცდომაში ვარდება, რომელიც უსწავლელ კაცსაც კი არ მიეტოვება. ავიღოთ, მაგალითებრ, ერთი მისი ახალი მცნება: „არასოდეს ბოროტებას არ უნდა ეწინააღმდეგო“. პირველ ბოროტებად მიაჩნია მას სალდათად კაცის გაწვევა. იმის აზრით, სალდათობა სრულიად უნდა მოისპოს. სალდათს რომ თოფის სროლას ასწავლიან, ბრძანებს გრაფი, ეს დიდი ცოდვა არის, რადგან ეს სწავლა იმისთვის არის საჭირო, რომ ჩხუბის დროს კაცი მოკლან და კაცის კვლა ხომ წინააღმდეგი არის ღვთის წინაშეო. კარგი, დაუჯეროთ გრაფს, რომ სალდათად წაყვანა ბოროტება არის, მაგრამ თუ ბოროტებას არ უნდა ეწინააღმდეგოს კაცი, რაღად ურჩევს იგი, რომ წინააღმდეგეთ, სამხედრო სამსახურში კაცების გაყვანასო? სწორეთ ახირებული აზრია... ვსთქვათ ერთბაშად დაითხოვონ ჯარები, ნეტავი თუ გვითავდებებს ტოლსტოი, რომ რომელიმე ურწმუნო ხალხი ან სხვა რომელიმე ქრისტიანე სახელმწიფო არ შემოესევა ჩვენ სახელმწიფოს და არ დაიმორჩილებს? რამდენი ლაზარაკი იყო სახელმწიფოთა შორის, რომ ყოველივე დავა და უკმაყოფილება ურთი-ერთ შორის ჩხუბით და ომიანობით კი არა, სამედიატორო სამართლით თავდებოდესო და ამაზედაც არ დათანხმდენ, თორემ ჯარების დათხოვნაზე ვინ დათანხმდება! შესანიშნავმა გააგის კონფერენციამ მრავალი მსჯელობის და სხდომების შემდეგ გადასწყვიტა, რომ ტყვიებს, რომელთაც „დუმ-დუმი“ ჰქვია, ჩხუბის დროს ნუ ვიხმართო და ჩვეულებრივი ტყვია რამდენიც უნდა იმდენი ისროლონო!.. ტყვია დუმ-დუმი როცა მოხვდება კაცს, მერე, ხორცში შესული, სკდება და კაცს საოცარი წვალებით ჰკლავს, სადაც უნდა მოხვდეს...

ტოლსტოის აზრით საჭიროა მხოლოდ ხუთი მცნების ასრულება; აი ეს მცნებები: 1) კაცი ყველასთან მშვიდობიანად უნდა იყოს, არავინ არ შეაწუხოს და არავისთვის ცუდი არ უნდა ისურვოს, 2) უნდა წმიდათ ცხოვრობდე; 3) არ უნდა იფიცო; 4) არასოდეს არავითარ ბოროტებას არ

აღუდგეს წინ და 5) უარი უნდა განაცხადოს თემობის განსხვავებაზე. ამის მეტი კაცისთვის საჭირო არა არის რა გრაფ ტოლსტოის აზრით. ღმერთს სულიერად უნდა ემსახუროს კაცი და არა ნივთიერად. ვისაც სურს ნამდვილი ქრისტიანი და რიგიანი კაცი იყოს, ეს ხუთი მცნება უნდა დამარხოსო. ამათ გარდა ეკკლესიაში სიარული, ლოცვა, მარხვა ზიარება და მონაღება სრულებით მეტია გრაფ ტოლსტოის შეხედულებით და არავითარ სარგებლობას არ აძლევს კაცს. ვინც ჭეშმარიტი ცხოვრებით ცხოვრობს ქვეყანაზე, იმას არაფრის არ ეშინია; იმას სიკვდილისაც არ ეშინია, რადგან დარწმუნებულია, რომ კიდევ რომ მოკვდეს ხორციელად, სულიერად მაინც არ გაქრება, არამედ იარსებებსო.

თვალი გადავაკლოთ ამ ხუთ მცნებას, რომელსაც გვიქადაგებს ტოლსტოი. გამოვიკვლიოთ და შევიტყოთ, რომ ეს ხუთი მცნება, მართლა, გრაფ ტოლსტოისაგან არის შედგენილი და ჩვენი ეკკლესიის სწავლის წინააღმდეგია თუ არა.

პირველ სავალდებულო მცნებად გრაფ ტოლსტოის მოყავს ის, რომ მშვიდობა ვიქონიოთ ყველასთანა. თუ ვისმეს ყური უგდია იმისათვის, რასაც კითხულობენ ეკკლესიაში, თუ ვისმეს გულდასმით წაუკითხავს საღმრთო წერილი, ის დაგვერწმუნება, რომ ჩვენი ეკკლესიაც იმას ასწავებს და თხოვილობს, რომ მშვიდობა ვიქონიოთ ურთერთ შორის ქრისტიანებმა. თუ ამას არ ასრულებენ ზოგიერთები, თუ ეკკლესიის თხოვნა, მოწოდება და ვედრება არ არის შესმენილი, აქ ეკკლესია კი არ არის დამნაშავე, არამედ თვით ქრისტიანები, რომელნიც ზნეობით არ არიან სრულნი; ეს ბრალია მათი ზნეობითი სიმდაბლისა და არა ეკკლესიისა. აბა დაფიქრდეს გრაფი ტოლსტოი, ბევრი არიან მის თაყვანის მცემელთა შორის ისეთები, რომელნიც მტკიცედ ასრულებენ მის მოძღვრებას? და ვინ არის ამ შემთხვევაში ბრალეული თვით გრაფი, თუ მისი მიმდევარნი, რომელნიც თაყვანს სცემენ მას, მაგრამ მის მცნებას კი არ ასრულებენ?.. თუ გრაფ ტოლსტოი კარგად დააკვირდება საქმეს და გამოიკვლევს, უნდა დარწმუნდეს, რომ ქრისტიანეთა ეკკლესია არის მართო ერთად ერთი მქადაგებელი ყოველ კაცთან

მშვიდობით ცხოვრებისა და ეკლესიის გავლენა ამ შემთხვევაში მეტი მეტად შესამჩნევია. ამას ჭადაგებდენ მოციქულები და განსაკუთრებით მოციქული პავლე, როცა სწერდა რომაელთა: „თუმცა შესაძლებელ იყოს ყოველ კაცთან მშვიდობა იქონიეთო“. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეკლესიის სწავლა-მოდვრება ყოველ კაცთან მშვიდობით ცხოვრებაზე და გრაფ ტოლსტოის პირველი მცნების სწავლა სულ სხვა არის. გრაფ ტოლსტოის «ყოველ კაცთან მშვიდობით ცხოვრება» სულ სხვას ნიშნავს და სხვანაირ ცხოვრებას ითხოვს. ის ამბობს, რომ ეკლესია არ აკმაყოფილებს ხალხის სურვილს და არ შეუძლია, რომ ხალხში მშვიდობითი ცხოვრება ჩამოაგდოსო. მერე ეკითხება თავის თავს: რა ვიღონოთ და რა ვქნათ, რომ ყველამ მშვიდობით ვიცხოვროთ? ერთად-ერთი ღონე, ერთად-ერთი გზა ამ შემთხვევაში, დამამყარებელი ხალხთა შორის მშვიდობიანობისა, არის ეხლანდელი ხალხის მდგომარეობის და წეს-წყობილების მოშლა, დაარსება სულ სხვა გვარი—სოციალოგიური რეფორმებისაო. ამისათვის გრაფ ტოლსტოის აზრით, მდიდრებმა და დიდებულმა კაცებმა უარი უნდა განაცხადონ იმ წესებზე და იმ ჩვეულებებზე, რომელთაც დღემდის ისინი კანონიერად სთვლიდნენ და ამიერიდგან მდიდრული და ფუფუნებით ცხოვრებას უნდა გამოეთხოვონო. იმათ თავი უნდა დაანებონ მდიდრულ და გადაბრანჭულ ცხოვრებას მდაბალი ხალხის და თავიანთი მოძმეების სასარგებლოთო მდიდრებმა და შეძლებულებმა იმდენი უნდა მოიხმარონ, რამდენიც მიუცოდებლად საჭიროა მათი ცხოვრებისათვის და დანარჩენი კი, გაჭირვებულთ და არა მქონეთ უნდა მოახმარონ (რასაკვირველია, თუ ცოლ-შვილზე არ ექმნებათ გადაცემული!) ფული—ძალა მდიდართათვის უთუოდ უარყოფილი უნდა იყოს მათგანო. თუ ვინმე თავისი შრომით ზედმეტს იღებს იმაზედ, რაც მისთვის საჭიროა, ზოგიერთ მცხოვრებისათვის ეს ზედ მეტი უნდა საზოგადო საკეთილო საქმეზე იხმარებოდესო. ყოველი ჯანმრთელი კაცი უნდა შრომობდეს და შრომობდეს ნამდვილად და არ ცუდლუტობდეს ისე, როგორც ზოგიერთები ჩადიან, რომელნიც სულ მცირე შრომისათვის დიდს ჯამაგირს იღებენ და ზოგნი კი დიდი და მომალავი შრომისათვის ცოტას.

ბოლოს გრაფ ტოლსტოი შრომის დროსა და ანაწილებს თავის შეხედულებისამებრ. ტოლსტოი ყველას ურჩევს, რომ თავის ტანისამოსი, საჭმელი, სასმელი და „რემონტი“ ბუხრების და სახლების თვითონ უნდა გააკეთონო. თავიანთი ქვეშაგებელიც თვითონ უნდა მოაწყონო და არა სხვებმაო. ერთი სიტყვით, კაცო თავის თავს უნდა ემსახურებოდეს და არა სხვას იმსახურებდესო *).

დოქ. დ. ლამბაშიძე.

მექიქსე საბლადოჩინო ოლქი ბორჩალოს მაზრაში.

შეცდომით რომ არ ვსტკვათ, თითქმის მთელი ბორჩალოს მაზრა შეადგენს მექიქსე საბლადოჩინო ოლქს ქართლ-კახეთის ეპარქიაში. ამ ხსენებულ საბლადოჩინოში თერთმეტო ქართველი სამრევლოა, ვარდა ბერძნებისა და რუსების ორი სამრევლოსა, რომელთაგან თითოეული შესდგება რამდენიმე დაფანტულ, შორი-შორს მდებარე სოფლებისგან. აქ სცხოვრებენ ქართველნი, რუსები, ბერძნები, სომხები და თათრები. ქართველები არიან გადმოსულნი ჯავახეთიდან და დასახლებულან აქ იმ დროს, როცა საბოლოოდ დასრულებულა ბრძოლა ქართველებსა და თათრებ შორის. მშვიდობიანობის დროსვე გადმოსულან და დასახლე-

*) გვიკვირს, რომ ასეთი იდეების მქადაგებელს—გრაფ ტოლსტოის „შეეცრება“ და მსხამსახურეები ბლადოჩინო საბლადოჩინოში. ერთხელ გრაფი მესამე კლასით მადიდოდა ზეტერბურგიდან მსხკოვში. გზაში ერთ კუჭ-მოშლილ დედაკაცს უმტკიცებდა, რომ ხორცეული საჭმელი არ მიუღო და, ანამედ მტკნარეული, მაგრამ ვერ დააჭერა. გზაში, მართლაც, უბრალოდ კაცო გვიკვირებოდათ გრაფი, მაგრამ მსხკოვის სადგურზე მშვენიერი ეტლი დახვდა გრაფს, მსხამსახურე მთელი ქურქი მოართვა და მასხსა, რომელიც ქადაგებს, რომ მსხამსახურე ანავის არ უნდა უვანდეს და უბრალოდ უნდა ვიცნოფროთო!

ბუღან აქ სომეხნიც. თუმცა ეს უკანასკნელნი დღესაც ამტკიცებენ, რომ ბორჩალოს მახრას როგორც წინეთ ისე ეხლაც სომხეთი ეწოდებაო, მაგრამ ისინი ამაში შემცდარნი არიან, რადგან თვით ამ მხარის სახელწოდება „ბორჩალო“ არის ნამდვილი ქართული სიტყვა: ბორა-ჩალო „ბორა“ — ქიაა, «ჩალო» — ბაღი მალაღი, რომელიც აქ ხშირია. ამასვე ნათლად გვიმტკიცებს ადგილობრივი მდებარეობა: მთელ ბორჩალოში ყოველივე მთის წვერზედ ჩვენ ვხედავთ ძველის-ძველ ეკლესიებს და ციხეებს—საქართველოს ნაშთებს. ახლაც არსებობს დიდი ბოლნისის სობორო—სიონი, აშენებული მეხუთე საუკუნის ნახევარში მეორე ფარსმან ქართველთა მეფისაგან, რომელ სოფელს ახლა სომხები უწოდებენ ბოლნის-ხაინად. ამას ისტორია მოწმობს და კიდევ განგვიმარტებს, რომ ოდეს აქ თათრებმა აიკლეს ქვეყნები, მაშინ დაცარიელებულ ალაგებზე სახლდებოდნენ სომხები და აი, იგივე სომხები, დღესაც დარჩენილ არიან ალაგ-ალაგ და უწოდებენ ამ მხარეს ე. ი. სამხრეთ საქართველოს, თვის საკუთარს სამშობლო მამულის ნაწილს.

აქ მცხოვრებნი ქართველები არიან მხნე, ყოჩაღნი და სარწმუნოებით მტკიცენი. მეტად გაჭირვებული ცხოვრება აქვთ მათ, რომლებიც დასახლებულ არიან მებატონეების მამულზე. მომეტებული ნაწილი ქართველებისა სცხოვრებს მდ. მოშავერის ხეობაში. ამ ხეობაში არის გაშენებული ქალაქ თბილისიდან 63 ვერსზე პირველი კოლონია ეკატერინენფელდი, სადაც სცხოვრებენ გარდა გერმანელებისა, მრავალნი მართლ-მადიდებელნი, რომელთათვის აქ შენდება ეკლესია საქართველოს ექსარხოსის ნებართვით. ამავე ხეობაში მდებარეობს შესანიშნავ ალაგზე მეორე სოფელი—რატევანი. სცხოვრებს 25 მოსახლე ქართველი და 9 კომლი სომეხი. აქ არის მშვენიერი სამგუმბათიანი ეკლესია, აშენებული თავად ბარათაშვილის მიერ, რომელიც ამავე ტაძარში მარხია. ეს ეკლესია დღეს სომხების საკუთრებას შეადგენს. ახლად წარმოებული საქმე ამ ეკლესიის შესახებ გვიმტკიცებს, რომ როცა თ. ბარათაშვილს მიუყიდნია ეს მამული ვილაც ბ. ფითოვეისათვის, ეკლესიაც სიტყვით მისთვისვე გადაუცია. ფითოვეს მოუშლია წმ. ტრაპეზი, გადაუკეთებია ტაძარ-

ი და ბოლოს უკუთხებინებია სომეხ-გერმან-ანთა წესზედ. შემდეგ ფითოვეს მიუყიდნია ეს მამული ბ. მანთაშევისათვის—ცნობილის მდიდრისათვის და დღესაც, როგორც მამული, ისე ეკლესიაც შეადგენს მის, ბ. მანთაშევის, საკუთრებას. ამ ეკლესიის დაჩემება ახალ დროს მიეწერება და სჩანს, იმ დროს ამ ოლქის კეთილ წესიერების მეთვალყურეს სძინებია, ეს ტკბილი ძილი დამტკიცდა 11 გიორგობას 1899 წელს, ოდეს ამ ოლქის დასათვალისწინებლად ბრძანდებოდა მათი უამღვდლოესობა ეპისკოპოზი ლეონიდი, რომლის წინადადებით ადგილობრივ მღვდელმა აცნობა მთავრობას ყოველივე ქეშმარიტება ამ ეკლესიის შესახებ და იმედია, რომ ეკლესია რატევნიდან დაუბრუნდებათ მართლ-მადიდებელ კანონიერ მფლობელ—ქართველებს, რისთვისაც ქეშმარიტს გულითად მადლობას უძღვნის მრევლი ამ ეკლესიის შესახებ კითხვის აღმძვრელს. ს. რატევნიდან ექვს ვერსზედ სძევს სოფელი ქვეში, მთელი სოფელი შემორტყმულია ერთ დიდ და მალალ გორას გარშემო, მალლა გორაზე არის ძველი ციხე და შიგ ეკლესია აშენებული 1700 წელს, არა ცნობილ არს ვისგან. ქვეშის სამრევლოდან აღმოსავლეთ-დასავლეთისკენ არის სოფელი აკაურთა, აქაც მომეტებული ნაწილი ქართველებია, მაგრამ, რადგან მამული ეკუთვნის თავად არგუთინსკი-დოლოგორუკოვს (სომეხია) აქ ძველად ქართველების ეკლესია განახლებულ იქმნა სომხების წესზედ და ქართველები რჩებიან უეკლესიოთ. ამისთანა მაგალითები ბევრი მოხდებოდა, რომ მამა ბლალაოჩინს ამ ოლქისას ყურადღება არ მიექცია ამ სამწუხარო მოვლენისათვის. ქართველ მრევლს ეხლა იმედი აქვს, რომ როგორც მათ, ისე საქართველოს ძველ ნაშთთ ყურადღებას მიაქცევენ. მაგრამ ამისთანა მდგომარეობაში მყოფ ქართველებს მთელი წლის განმავლობაში მ. ბლალაოჩინი თვალათაც არ უნახავთ.

ამ შემთხვევაში, ვალდებული ვარ ყოველი ქეშმარიტება აღვიარო: ეს მხარე ფრიად დავიწყებული მხარეა, რომელშიაც, არამც თუ სომეხნი, არამედ სხვებიც უჯაოხოდ დადიან. და ქართველებს ურიგოდ ექცევიან. არც ერთ სოფელს არა აქვს სკოლა, არა აქვთ მიწა სამყოფი. მომეტებული სახელმწიფო მიწა უჭირავთ თათრებს. ამ ხეობის

სამღვდელოება ფრიად დატუქაულია; მღვდელს არ შეუძლიან უშიშრად და ნათლად ჭეშმარიტება განუცხადოს ან თვის მთავრობას ახლო მყოფს, ან მისგანვე მოითხოვოს რამე შეცდომაში დარიგება-რჩევა და ოდეს მღვდელი თავისივე ახლომთავრობისაგან ასე დაჭარული წასდგება რაიმე საქმისათვის ადგილობრივ ბოქაულთან, ანუ სხვა მოხელე პირთან, მას ისე უაჯაოდ ექცევიან, როგორც უბრალო და საწყალო გლეხს. აქაური ჩვენებური მღვდელი სოფლის მამასახლისის სრული მონაა. აი მაგალითი: შარშან მღვდლებმა მივიღეთ ცნობა, რომ ჩვენ ყველანი უნდა გამოვცხადებულყავით ს. შულავერში ჯარის კაცთა გასაწვევსაკრებულოში. სხვათა შორის მამასახლისმა მიწვნა მე ბოქაულის მოწერილობა შემდეგის შინაარსისა: „Старшинъ Квешскаго Общества. Приказываю тебѣ обязать всѣхъ священниковъ, чтобы они явились къ 27 октября въ с. Шулаверы въ войнское присутствие. Приставь...»

განა მღვდლებს მთავრობა არა ჰყავთ? განა მღვდლები, როდესაც ყმებიც კი განთავისუფლებულ არიან ბატონებიდან, არიან ჩავარდნილნი ყმობის წრეში, რათა? რისთვის?!

ხსენებულ რიცხვშიდ გამოვცხადდი მე, მეზობელი მღვდელი არ გამოცხადდა. თავმჯდომარემ პრისუტსტვიისამ უბრძანა მწერალს ხმა მიღლა: «Донести Экзарху Грузіи». ბოქაულმა აფრინა ჩაფარი 50 ვერსზე მღვდელთან და მეორე დღით გამოცხადდა იგიც. ჩვენ არავითარი მოწერილობა ჩვენი მახლობრივი მთავრობიდან არა გვექონია იქ გამოცხადებაზე. მთელი ორი დღე ვიდექით საკრებულო დარბაზში ისე, როგორც ყარაულები ფეხზე და არც არა უკითხავთ რა. რადგან ჩვენი მთავრობის განკარგულების წინააღმდეგი იყო ჩვენი იქ დაბარება, მე წავდექე წინ და მოვახსენე თავმჯდომარეს: ბატონო, თქვენ საკულოდ სცანით საჭიროდ დაგვიბაროთ ჩვენ ისე, როგორადაც კანონი მოითხოვს, ჩვენი მთავრობის ცნობით და აგრეთვე, ჩვენ არ ვართ პირუტყენი, რომ მთელი სამი დღე ფეხზე გაშეშებულნი გადგეთ თავზე; საჭირონი თუ ვართ, ჩვენც ვართ ღირსეულნი ვისხდით. დაღალულ ჩემს ყურებს ეს შემოესმა: „Я требовалъ Васъ, а если Вы думаете, что

не вправѣ, то запросите Экзарха Грузіи... ესე ყოველივე პირადად განუზიარე მამა ბლადონინს და შარშანდელს აქეთ იმედი არ დაგვიკარგია და ველოდებით დღესაც მის პასუხს. ეკლესიის ისტორიისათვის ძვირფასია დღევანდელი მდგომარეობა აქაური სამღვდელოებისა. ერთი გაბედოს ვინმემ სასულიერო პირთან ასეთი მოქცევა მამა ალ. იუნიცკის საბლადონინოში?!. ჩემი საშსახურის დღოს 1896—97 წლებში, მრავალჯერ მახსოვს, რომ ქ. შემახაში, ბაქოში, ლენქორანში და სხვაგანაც, მღვდლის გამოვლის დროს ბოქაულნი და მათი თანაშემწენი შორით საღმის მიცემით პატივს სცემდნენ სულიერს მამას და აქ კი, ისეა დაყენებული საქმე, რომ ბოქაული ასე ეძახის ჩაფრებს მღვდლის დაბარებაზე: „Позвать его сюда“... მთელი ათი წლის განმავლობაში ერთი საბლადონინო სხდომაც არა გვექონია, რომ ჩვენი აზრები და კეთილი დაწყობილებანი გაუზიაროთ მღვდლებმა ერთმანერთს. წირვას რომ ვადგე რომელიმე სოფელში და ამ დროს ჩაფარი შემოვიდეს სოფელში რაიმე საქმისთვის, მისი ცხენის დასაჭერად ყველა გამოვა ეკლესიიდან და მრავალჯერ დარბოძილა ეკლესია ცარიელი. აქ განკარგულებაა, რომ სოფლების საზოგადოებამ ყოველივე საქმეები გაარჩიონ კვირა დღეს და ამ დღეს, იშვიათია, სოფელში ხალხი დარჩეს ეკლესიაში წასასვლელად. ყველა იკრიბება იქ, სადაც უბრავდენიაა გამართული. თუ კი მღვდელმა მოითხოვა ბლადონინის მიერ ამ შემთხვევაში კანონიერი დახმარება, ყველა ამისთანა კითხვა-თხოვნაზე მოდის პასუხი: «Предлагаю не беспокоить излишнею перепискою меня». — იმიტომაცაა, რომ სომხები ბორჩალოს ხეობას «ბოლნა-ფორას» ეძახიან და!..

მდ. ს. ბაიდაშვილი.

(გაკრძელება იქნება)

საქართველოს რუსეთთან შეერთება.

I.

ეკატერინე დიდის და მეფე ივანეს ტრაქტატი

წელს შესრულდა 100 წელიწადი მას შემდეგ, რაც საქართველო რუსეთს შეუერთდა. ჩვენმა ხალხმა და მასთან განათლებულმა საზოგადოებამ თითქმის სრულიად არაფერი იციან ამ დიდის პოლიტიკური მოვლენის შესახებ და ამიტომ ჩვენ, როგორც ვსთქვით, განვიზრახეთ ისტორიულის ცნობების ბეჭდვა, რათა მკითხველმა გაითვალისწინოს უმთავრესი მომენტი ამ ისტორიულის ფაქტისა. მანამ საქართველო საბოლოოდ შეუერთდებოდა რუსეთს, რამდენიმე ტრაქტატი იყო შეკრული რუსეთსა და საქართველოს შუა. პირველი უმთავრესი მომენტი არის 1783 წლის ტრაქტატი, შეკრული რუსეთის დედოფლის ეკატერინე დიდისა და საქართველოს მეფის ერეკლე II-ის შუა. აქედან ვიწყებთ ჩვენც ისტორიულის ცნობების ბეჭდვას. ქვემოთ მოგვყავს თვით ოფიციალური იმ წელს დაწერილი ტექსტი იმ ტრაქტატისა; ხოლო რადგანაც ზოგიერთი მისი ადგილი ძველის ენით არის დაწერილი და ცოტათი გაუგებარია, ამიტომ საჭიროდ ვრაცხთ ჯერ ტრაქტატის შინაარსი გადავსცეთ მკითხველთ.

1783 ის ტრაქტატით ქართლისა და კახეთის მეფეთ იცვენეს უზენაესი ხელმწიფება და მფარველობა რუსეთის იმპერატორებისა და პირობა მასცეს მათ ერთგულებისა და სახელმწიფოს სასარგებლოდ მსახურებისა (1-ლი მუხლი); რუსეთის იმპერატორებმა კი მიიღეს თავიანთ თავზე ეს უზენაესი მფარველობა ქართლისა და კახეთისა და პირობა დასდეს, რომ ხელ-უხლებლად შეინახვენ ამ სამეფოს ტერიტორიას (2-ე მუხლი); ქართლისა და კახეთის მეფეებმა მოვალეობად მიიღეს მემკვიდრეობით ტახტზე ასვლისას გამოითხოვონ იმპერატორებისაგან დამტკიცება და ინვესტიტურა (3-ე მუხლი) და უცხო სახელმწიფოებთან დამოკიდებულება და უმორჩილონ იმპერატორების კანტროლს (4-ე მუხლი); რუსეთის მთავრობასთან დამოკიდებულებისათვის ქართლისა და კახეთის მეფეს უნდა ჰყოლოდა მინისტრი ან რეზიდენტი რუსეთის ტახტის წინაშე და რუსეთის მთავრობას — ქართლ-კახეთის მეფის

ტახტის წინაშე (5-ე მუხლი); რუსეთის იმპერატორებმა ვალად იღვეს: ქართლისა და კახეთის ხალხი მიიღოს, როგორც რუსეთის ახლო მოკავშირე და მათი მტერი ჩასთვალოს თავის მტრად; მეფე ირაკლი და მისი მემკვიდრენი დასტოვოს განუწყვეტლივ ქართლ-კახეთის სამეფოს ტახტზე; ქვეყნის შინაგანი გამგეობა, სამართალი და ხარკის მოკრეფა ყოფილიყო ქართლ-კახეთის მეფის სრულს უფლებაში და რუსის არც სამხედრო, არც სამოქალაქო მოხელეთ უფლება არ ჰქონდათ რაიმე განკარგულება მოეხდინათ (6-ე მუხლი); ქართლისა და კახეთის მეფეებმა ივალეს: თავიანთ ჯარებით ყოველთვის მზად ყოფილიყვნენ იმპერატორის სასამსახუროდ, დაეკამყოფილებიათ ყველა კანონიერი მოთხოვნილება მისი (იმპერატორის) წარმომადგენლისა, დაეფარათ რუსეთის ქვეშევრდომნი ყოველგვარ შეურაცხყოფისაგან და შევიწროებისაგან და მოსამსახურე პირთა დაწინაურებისა და დაჯილდოების დროს სახეში მიიღონ ამ პირების დამსახურება რუსეთის ტახტის წინაშე (7-მ მუხლი); ქართველთა ქათოლიკოსი დაინიშნა უწმიდესის სინოდის წევრად (მე-8 მუხლი); ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობას მიეცა რუსეთის თავად-აზნაურობის უფლება-უპირატესობანი (მე-9 მუხლი) და ქართლ-კახეთის ყოველ მცხოვრებს რუსეთში დასახლების, მგზავრობის და დაბრუნების უფლება (10 მუხლი); ქართლისა და კახეთის ფაქრებს რუსეთში და რუსეთისას ქართლ-კახეთში თანაბარი უფლება-უპირატესობანი ეძლეოდათ (მე-11 მუხლი). დასასრულ ნათქვამია, რომ ეს ტრაქტატი სამუდამო და უცვლელია და თუ რაიმე ცვლილება ზემოდ მოყვანილ ტრაქტატში შეიძლებოდა მომხდარიყო, მხოლოდ ორივე მხარის (ქართლ-კახეთისა და რუსეთის) თანხმობით (მე-12 მუხლი). გარდა ამისა, ოთხის განსაკუთრებულის მუხლის ძალით, ირაკლის ეძლეოდა რჩევა თანხმობა დაეცვა იმერეთის მეფე სოლომონთან და ყოველი მათ შორის მომხდარი უთანხმოება უნდა გაერჩია ეკატერინე II-ს; გარეშე მტრების მოსაგერებლად მეფე ირაკლისთვის უნდა მიეცათ ორი ბატალიონი ქვეითა ჯარისა ოთხის ზარბაზნით; თუ ომი ასტყდებოდა, კიდევ უნდა მოსვლოდა დახმარება საზღვარზე მდგარ რუსის უფროსისაგან და პირობა იყო, რომ რუსეთის დედოფალი ყოველ ღონეს იღონებდა, რათა დაებრუნებინა ირაკლისათვის ყველა ის

ადგილები, რომელნიც ძველად განვე ქართლ-კახეთის სამეფოს ეკუთვნოდნენ. ტრაქტატიო, ირაკლის ეკუთვნოდა ტიტლო „უმადლესობა“. ეს ტრაქტატი გამოაცხადეს ტფილისში 20 აგვისტოს და 20 ნოემბერს. ჩამოვიდა პეტერბურგიდან ინვესტიტურის ნიშნები, დედოფლის გრამოტა ტრაქტატის სატიფიკაციო.

II.

ქართლ-კახეთი 1783-ის ტრაქტატიდან ირაკლი II-ის სიკვდილამდე.

როგორც მოხსენებული გვაქვს, ზემო მოყვანილი ხელშეკრულება ეკატერინე დიდისა და ირაკლი მეორისა დიდის ამბით გამოცხადებული იყო თბილისში 20 აგვისტოს; ნოემბერში კი ჩვენ მეფეს ჩამოუტანეს ეს ხელშეკრულება ეკატერინეს ხელმოწერილი და დამტკიცებული. შემდეგ, როგორც ეს ჩვეულება იყო, წარჩინებულ პირებს დაურთიგეს საჩუქრები და ორდენები. ირაკლიმ ერთგულებაზე შეჰფიცა რუსეთის იმპერატორებს; თავადი გარსევან ქავჭავაძე დაინიშნა ირაკლის წარმომადგენლად რუსეთის იმპერატორების ტახტის წინაშე; ნოემბერშივე ჩამოვიდა თბილისში ორი ბატალიონი რუსის ჯარისა. ორივე მხარე მეტად კმაყოფილი იყო: ირაკლი იმიტომ, რომ ეგონა—მშვიდობიანობის და ხელშეუშლელის ცხოვრების და ვანვითარების ხანა დაუდგა საქართველოსო, და ეკატერინე მეორე კი იმიტომ, რომ სისხლ-დაუღვრელად, უმსხვერპლოდ ასეთი ძვირფასი განძი შესძინა რუსეთის იმპერიას, როგორც იყო და არის საქართველო. „ქართულ საქმეებისთვის ერთხელ კიდევ გმადლობ, სწერდა ეკატერინე პოტიომკინს, — შენ ნამდვილი გულითადი ჩემი მეგობარი ხარ. Voilà bien des choses en peu de temps (ამოდენა საქმეები ასეთ მოკლე ხანში!) ევროპის შურიანობას დამშვიდებით შეეცქერი, რაც უნდათ, ის იყბედონ, ჩვენ კი საქმეს ვაკეთებთ (დუმბროვინი ტომი II გვერ. 11)“.

ამ გვარად ქართლ-კახეთის სამეფო შეიქმნა რუსეთის იმპერიის ნაწილი და ამითი გადაწყდა საქართველოს დანარჩენ ნაწილების ბედიც, არა თუ საქართველოს, მთელის კავკასიისა და მის მეზობლად მცხოვრებ ხალხებისაც.

მიუხედავად გაუნათლებლობისა და ყოველის მხრით უკან ჩამორჩენისა, ამ უკანასკნელებს კარგად

ესმოდათ, თუ რას ნიშნავდა რუსის ჯარის საქართველოში დაბინავება: ისინი მიმხვდნენ იყვნენ, რომ, თუ რუსეთი საქართველოში ფეხს მოიკიდებდა, მათი დამოუკიდებლობის დღენიც დათვლილი იყო. ამიტომაც მოხდა, რომ 1783-ის წ. ხელშეკრულება შეიქმნა ირაკლისა და მისი ერისათვის წყარო დაუსრულებელ უბედურებისა და ტანჯვა-წამებისა.

ადერბეიჯანის ხანები და მთელი სპარსეთი შეირყა, როცა გაიგო რუსეთის ჯარის ჩამოსვლა საქართველოში. მთელი მკირე აზია იმის მოლოდინში იყო, ამბობს ბუტკოვი, რომ რუსეთი, საქართველოში ფეხ-მომამარბებული, მათ დაუწყებს ცემას და ბოლოს ხელში იგდებს. ყირიმის დაპყრობას იმის მეთაფი შთაბეჭდილებაც არ მოუხდენია ოსმალეთის მაჰმადიანებზე, როგორც იქონია საქართველოს რუსეთთან შეერთებამ, და მართლიც იყვნენ ოსმალეთის პოლიტიკოსები, როცა აგრე აფასებდნენ ამ დიდ-მნიშვნელოვან ისტორიულ აქტს ამიტომაც იყო, რომ ოსმალეთი არ სცხრებოდა, მუდამ აქეზებდა ლეკებსა და თათრებს ქართლ-კახეთზე და არ ზოგავდა არც ფულს, არც სხვა საშუალებას ამისათვის. მისი მიზანი იყო შეეგონებინა ირაკლისათვის, თუ რამდენად სავენებელი იყო ქართველობისათვის რუსეთის ჯარების თბილისში ჩამოსვლა და რუსების გაბატონება საქართველოზე.

„რუსეთის ჯარების საქართველოში მოსვლიდანაო, ამბობს ბუტკოვი (ტ. II, გვ. 177), მისთვის (საქართველოსთვის) ყველაფერი უფრო ცუდი შეიქმნა; საქართველოს მორჩილი და ქვეშევრდომი მაჰმადიანები აღარ ემორჩილებოდნენ კვლავინდებურად; ადერბეიჯანში დაპყრობა მან ძველი გავლენა და მოაკლდა ის ძღვენი, რომელიც იმათგან მოდიოდა. განჯა თითქმის ჩამოშორდა საქართველოს, ერევანი ხარკს არ იძლეოდა, შუშის ხანმაც შესწყვიტა ამდენი ხნის კავშირი ირაკლისთან. ყველა ამ ზარალის მაგიერ საზღაური არა მიუღია რა ქართლ-კახეთის მეფეს“.

ეს კიდევ არაფერი, ახალციხის ფაშა და ავარიის მბრძანებელი ომარ-ხანი დიდის ჯარით მოდიოდა ირაკლის წინააღმდეგ. ირაკლი ხედავდა ყველა ამას. იცოდა, თუ რა საშინელი უბედურება მოელოდა მის ქვეყანას, ამიტომ შიკრიკს შიკრიკზე უგზავნიდა „ლინიაზე“ მღვარ რუსის ჯარის უფროსს და შემწეობას სთხოვდა. მაგრამ შემწეობა არ

სჩანდა, და ის რუსის ჯარი კი, რომელიც საქართველოში იმყოფებოდა, ერთობ მკირე იყო (სულ 1800-მდე კაცი). ომარ-ხანმა მოიარა ქართლი, ბევრი სოფელი დაანგრია, დიდ-ძალი ტყვე წაიყვანა და ახალციხეში გადავიდა. საქართველო უკიდურეს მდგომარეობაში იყო. თვითონ ირაკლის სიტყვით, საქართველო ასეთ გაჭირვებულ მდგომარეობაში არ ყოფილა შაჰაბაზის შემდეგ. შაჰაბაზის საშინელი მძვინვარებაც ხომ ნაჩვენებ გარემოებათა შედეგი იყო: კახეთის მეფე თეიმურაზ პირველი სცდილობდა რუსეთთან დაახლოვებას, წინააღმდეგ დიდ მოურავის, გიორგი სააკაძის პოლიტიკისა, წერილს წერილზე და დესპანს დესპანზე უგზავნიდა რუსეთის მეფეებს—მიშველეთო, და მერე იმ დროს, როცა რუსეთს შინაურ საქმეებიდან ვერ მოეცალა და ყირიმი დამოუკიდებელი ქვეყანა იყო. ბოლო ამ პოლიტიკისა ყველამ იცის—ნახევარი კახეთი სპარსეთში გადასახლეს და დღესაც იქ სცხოვრობენ, ჩვენთვის სამუდამოდ დაკარგულნი.

ირაკლის ელჩი გარსევან ჭავჭავაძე ამ დროს სულ პოტიომკინთან იყო. მეფე ეკითხებოდა თავის წარმომადგენელს, თუ რა საშუალებით შეიძლებოდა რუსეთის სრულის ნდობის მოპოება—ირაკლის ეგონა, რომ პირობის აუსრულებლობა და საშინელ გასაჭირის დროს დახმარების არ აღმოჩენა მისი უნდობლობით მოდიოდა რუსეთის მთავრობას მეტად არ მიგვაჩნია, მოვიყვანოთ გარსევან ჭავჭავაძის მიერ ნაჩვენები საშუალება საქართველოს გაჭირვებულ მდგომარეობის შევლისა. პოტიომკინი უნდა გაეხადნა ირაკლის თავის ვასალად (მორჩილ მთავრად) და სამთავროდ მიეცა მისთვის კავკავიდან მთელი მთიულეთი. ამითი საქართველო დიდ სარგებლობას ნახავს, სწერდა ელჩი ირაკლი მეორეს, დარიალი გახდება ძლიერი და ოსებს საბოლოოდ დაამშვიდებსო; გზა უშიშარი შეიქნება, ანაურის ევროპიელი ქალაქი გახდება, გაივსება ფაბრიკებით, ხელობის ხალხით და ვაჭრობით და თან-და-თან საქართველოშიაც შემოვა წესი ევროპიულის ცხოვრებისაო. ამასთანავე ჭავჭავაძე ატყობინებდა მეფეს ერთს საიდუმლოდ გაგებულს ამბავს: ვითომც პოტიომკინს განზრახვა ჰქონდა ირაკლის სიძედ გახდომოდა. ამიტომ ელჩი ურჩევდა მეფე-დედოფალს, წინდაწინვე დარწმუნებულიყვნენ 18 წლის ანანას მორჩილებაში და გაეგრილებინათ მეფისწულის სიყვარული

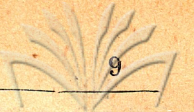
რევაზ ერისთავისადმი (ანნა ბატონიშვილს ქართლად უყვარდა ეს ერისთავი და გაჰყვა კალაშნიკოვს ცოლად).

დახმარება არ იყო, მაგრამ ირაკლი აინც თავის პატარა ძალ-ღონით სცდილობდა აწეწილ საქმეების გამობრუნებას. 1787-ში შეჰკრიბა 6000 ქართველი ჯარის-კაცი, თან წაიყვანა თბილისში მყოფის რუსის პატარა ჯარი და გასწია ყარაბაღისაკენ თავის ქვეყნის შემაწუხებელთა წინააღმდეგ. ბუტკოვის მოწმობით, საქმეთა მიმდინარეობა ისეთი იყო ჩვენის მეფის მოწინააღმდეგეთა მხარეზე, რომ ირაკლის უთუოდ უნდა გაემარჯვნა და ამით ცოტა ხნით მაინც სული მოეთქვა, მაგრამ აქ ისევ განმეორდა ტოტლებენის ისტორია: სრულებით მოულოდნელად რუსის რაზმის უფროსს პოლკოვნიკ ბურნაშოვს მოუვიდა პოტიომკინის ბრძანება დაუყონებლად დაბრუნებულიყო თავის ჯარით რუსეთის საზღვრებში. რამდენი არ ემუდარა ირაკლი მეორე და სხვებიც ბურნაშოვს დარჩენილიყო მხოლოდ თორმეტი დღე, რუსის პოლკოვნიკი არ დასთანხმდა და სამს დღეში გაუდგა რუსეთის გზას. ირაკლიც იძულებული შეიქნა, რასაკვირველია, მიეტოვებინა დაწყებული საქმე და დაბრუნებულიყო სახლში. ამ გვარად საქართველოდან გაიყვანა რუსეთის მთავრობამ ის პატარა ჯარიც, რომელიც ტრაქტატის შეკვრისთანავე იყო გამოგზავნილი. წინააღმდეგ ხელ-შეკრულობის განსაკუთრებულ არტიკულების მკორე მუხლისა, საქართველოში აღარ იყო დამხმარე ჯარი რუსეთისა.

რადა დარჩენოდა ირაკლი მეორეს? მეფის თხოვნით დააბრუნეს საქართველოში მისი შვილი ანტონი, საქართველოს კათალიკოსი, და ელჩი ჭავჭავაძე. ამის შემდეგ ქართლ-კახეთის მდგომარეობა ცოტათი გაუმჯობესდა; თითქმის ძველი განწყობილება განაახლა ირაკლიმ ხანებთან, ოსმალეთიც ნაკლები იქვიანობით უყურებდა მას. საქმეთა ამ გვარ მიმდინარეობის დროს გასაკვირველი არ იყო, რომ ირაკლიმ არ გაუგონა პოტიომკინს და კინკლაობა არ დაუწყო ოსმალეთს, როგორც ამას პოტიომკინი ურჩევდა. საქართველომ შეისვენა და ცოტა სული მოითქვა.

მაგრამ ეს შესვენება ხანგრძლივი არ ყოფილა. ირაკლი მაინც რუსეთის მფარველობის ქვეშ მყოფად ითვლებოდა და სპარსეთის შაჰი ამას ვერ ითმენდა,

რადგან იგი გურჯისტანს თავისად სთვლიდა—აღა-
მა-ნად-ხანი ემზადებოდა საქართველოში შემოსევი-
სათვის. რუსეთმა არ იცნო აღა-მაჰმად-ხანი სპარ-
სეთის კანონიერ მბრძანებლად და საქართველოს
გაოხრებით სურდა მას რუსეთის შურის ძიებაჲ.
ტანჯული და წამებული მეფე ხედავდა ქვეყნის
განსაცდელს. სთხოვდა შემწობას რუსეთს—ან მი-
შველეთ, ან პროტექტორატზე ხელი აიღეთ, რად-
გან ამისთვის უფრო აცმევინ ჯვარს ჩემს ერსაო,
მაგრამ ამაოდ. გუდოვიჩი სწერდა ირაკლის, რომ
„нынѣ отправлять въ Грузію войска за
благю не пріемлется“ და ურჩევდა ენერგიუ-
ლად შესდგომოდა ქვეყნის დაცვის საქმეს. აღა-
მაჰმად-ხანმა დაიმორჩილა ერევნისა და განჯის ხა-
ნები, მიიღო სომეხთა კათალიკოსისაგან 100,000
მანეთი სამხედრო ხარჯისათვის და გამოსწია საქარ-
თველოსაკენ. შუშიდან ერთხელ კიდევ მისცა მან
წინადადება ირაკლის ეცნო სპარსეთის უაღრესი
ხელმწიფეება საქართველოზე, მაგრამ მეფემ უარი
შეუთვალა, რადგან კიდევ იმედი ჰქონდა, რომ
რუსეთი მას არ მიატოვებდა უშემწოდ. სპარსეთის
ჯარი შემოვიდა ქართლში. ხალხი სულით დაეცა
და გარბოდა მთებში. საშინელი დღე დაუდგა
ქართლ-კახეთის სამეფოს. გამწარებული და თავ-
განწირული მეფე კრწანისის ველზე შეება თავის
პატარა ჯარით 60,000 სპარსელს. ქართველები იძ-
ლივნენ. აღა-მაჰმად-ხანმა აიღო ტფილისი და ქვა-
ქვაზე არ დაუტოვებია.

მხოლოდ სპარსელების წასვლის შემდეგ გენე-
რალ გუდოვიჩს მოუვიდა ბრძანება დახმარება აღ-
მოეჩინა ირაკლისათვის, როგორც რუსეთის ვასსა-
ლისათვის. ეს დახმარება ჩამოვიდა ტფილისში 1795
წლის დეკემბერში. ირაკლი ისევ გამხნვედა და შე-
უდგა მოღალატე ხანების დასჯას. 1796-ში რუსეთი
იძულებული შეიქმნა ომი გამოეცხადებინა სპარსე-
თისათვის რუსეთის სავაჭრო ინტერესების დარღვე-
ვისათვის, მაგრამ მანიფესტში, სადაც ახსნილი იყო
სპარსეთის გალაშქრების მიზეზი, ნაჩვენები იყო მი-
ზეზთა შორის აღა-მაჰმად-ხანის საქართველოზე გა-
მოლაშქრებაჲ. რუსეთის ჯარიც იმარჯვებდა, მაგ-
რამ ამასობაში კვდება ეკატერინე მეორე და რუ-
სეთის ტახტზე ადის პავლე პირველი. 1796 წლის
დეკემბერში რუსის ჯარების უფროსს მოღის ბრძა-
ნება შესწყვიტოს ომი სპარსეთთან და ჯარებით
უკან დაბრუნდეს.

ქართლ-კახეთის შესახებ პავლე პირველი თავის
დედის პოლიტიკას ადგა; იგი უარს არ ამბობს იმ
უფლებზე, რომელიც მაინიქა მას 1783 წლის ხელ-
შეკრულობამ, და რაც შეეხება ამავე ხელ-შეკრუ-
ლობაში აღნიშნულ მოვალეობას, აი რას სწერდა
იგი გენერალ გუდოვიჩს: «თანახმად მეფე ირაკლის-
თან დადებულ ხელ-შეკრულობისა, თქვენ წესისა-
მებრ უნდა მოეპყროთ ამ მფლობელს, შეგაონოთ
მას, რომ კეთილ განწყობილებაში იცხოვროს რუ-
სეთის მეგობარ მფლობელებთან, რათა საქირობის
დროს შეერთებულის ძალით წინ აღუდგინენ ჩვენს
მტრებს...

აღა-მაჰმად-ხანთან შერიგება გვიანდა იყო და
შეუძლებელიც, ამიტომ ირაკლიმ, გაიგო თუ არა
პავლე პირველის ტახტზე ასვლა, გაგზავნა პეტერ-
ბურგს ელჩი თ გარსევან ჭავჭავაძე. ეს უკანასკნე-
ლი მეფის სახელით სთხოვდა რუსეთის იმპერატორს
არ მოეკლო თავისი მფარველობა ქართლ-კახეთისა-
თვის, დაემტკიცებია მეფის ტახტის მემკვიდრედ
მეფის ძე გიორგი და ებრძანებია რუსის ჯარებისა-
თვის საქართველოში დარჩენა, სანამ საქირო იქნე-
ბიან. ეს ჯარები უნდა ჩამდგარიყვნენ ქართლ-კახე-
თის ციხეებში, რომელნიც ამ გვარად რუსების
ხელში გადადიოდნენ. რამდენიმე თვის განმავლო-
ბაში იმპერატორი პავლე არავითარ პასუხს არ აძ-
ლევდა ირაკლის წარმომადგენელს, მხოლოდ 1797
წლის ბოლოს შეატყობინეს გარსევან ჭავჭავაძეს,
რომ „მის თხოვნას საქართველოში ჯარების გაგ-
ზავნის შესახებ, ესლა ვერ დააკმაყოფილებენ“. მა-
შინ ქართლ-კახეთის სამეფოს წარმომადგენელმა
პირდაპირ წამოაყენა კითხვა—ძალაშია, თუ არა
1783 წლის ტრაქტატი? თუ ძალაშია, ელჩი თხო-
ულობს აღთქმულ დახმარებას, თუ არა და, მაშინ
რუსეთმა უარი უნდა სთქვას უაღრეს ხელმწიფეობა-
ზე. მოგვყავს რამდენიმე ადგილი გარსევან ჭავჭა-
ვაძის ნოტიდან (1797, 31 დეკემბერი), რომელიც
მან წარუდგინა რუსეთის იმპერატორს: «გნებავს თუ
არა, დიდებულო ხელმწიფე, ძალაში შეინახო ეს
ხელ-შეკრულობა (1783) და ინებებ თუ არა აღთ-
ქმული შემწეობა აღმოუჩინო ჩემს მეფეს, რომელიც
ამ ხელ-შეკრულობის პირობით უკიდურესს მდგო-
მარეობამდგა მიყვანილი? ან თუ რაიმე მიზეზების
გამო ჯერ შეუძლებელია მისი სისრულეში მოყვანა,
კეთილ ინებეთ და გამოიყვანეთ გამოურკვეველ

მდგომარეობისაგან და ლოდინისაგან მთელი საქართველო, რათა მეფე ჩემი და მისი ხალხი, გამოურკვეველ მდგომარეობაში ჩაცვივნულნი, ამ წმინდა ტრაქტატის მიზეზით სრულებით არ დაიღუპნენ. გარსევან ჭავჭავაძე თხოულობდა, რომ თუ შემწყობის აღმოჩენა არ ჰსურდა რუსეთის მთავრობას, ნება მიეცათ ირაკლისათვის «სამეფოსათვის საქირო განწყობილება» მოეწყო ქართლ-კახეთის სამეფოს მეზობლებთან.

მაგრამ მხოლოდ ირაკლი მეორეს არ დასცალდა კიდევ ეზრუნა თავის სამეფოსათვის. 11 იანვარს 1798 წელს წამებული გვირგვინოსანი გარდაიცვალა ქ. თელავს, სადაც მეფე გადმოსახლდა თბილისის დანგრევის შემდეგ. მას არ რგებია წილად, ასეთის ხანგრძლივის თავ-განწირულის ცხოვრების შემდეგ, მშვიდობიანად სიკვდილი. („ცნ. ფ.“)

ახალ საშუალო სკოლის სასწავლო პლანის კონსპექტი.

საზოგადო ტიპის სკოლისათვის.

1) საღმრთო სჯული. სამ უნცროსს კლასში სწავლობენ ძველ და ახალ აღთქმას, მოკლე კატეხიზსს დაბალ სასწავლებლების პროგრამის მიხედვით და ღვთის მსახურების ახსნას. უფროს კლასებში რჩება უცვლელად რეალურ სასწავლებლის პროგრამა.

2) რუსული ენა, სიტყვიერება და ლოდიკა. რუსულ ენის სწავლების დროს უმცროს კლასებში მიზნად უნდა ჰქონდეს, უმთავრესად, დაასწავლოს ბავშვებს ცხადად და გარკვევით გამოსთქვან აზრი, როგორც ზეპირად, ისე წერითაც. მოსწავლე სწორად და გამოთქმით უნდა ჰკითხოვდეს მოთხრობებს, რომელნიც მის ჰასაკს შეეფერებიან, და შეეძლოს წაკითხულის მოთხრობა ზეპირად და წერითაც. სამშობლო ენის გრამატიკა იმდენად უნდა შეისწავლოს, რომ მოსწავლეს მეოთხე კლასში უშეცდომოთ შეეძლოს წერა.

მე-IV კლასში. სისტემატიური გამეორება სინტაქსისისა და ეტიმოლოგიის. კითხვა და თარგმნა

ოსტრომირის სახარებისა, გარჩევა სლოვისა და ფორმებისა და მათი შედარება რუსულ ფორმებთან. მეხუთე კლასიდან იწყება სიტყვიერების შესწავლა, ე. ი. კითხვა და გარჩევა რუსულ ლიტერატურის საუკეთესო ნაწარმოებებისა, მაგრამ ამასთანავე ყოველ კლასში რამდენიმე დრო უნდა მოანდომონ უცხოეთის ლიტერატურას საუკეთესო თხზულებების შესწავლასაც.

მე-V კლასი. კანტემირი, ლომონოსოვი, დერჟავინი, ფონ-ვიზინი, კრილოვი, კარამზინი, ჟუკოვსკი.

რდისეა, ილიადა, დანტეს რამდენიმე ნაწყვეტი.

მე-VI კლასი. გრიბოედოვი, ზაგოსკინი, პუშკინი, ლერმონტოვი, გოგოლი, ტურგენიევი, გონჩაროვი. ზღაპრები, „ბილინები“ და სახალხო ლექსები.

შილლერი, გეტე, ბაირონი.

მე-VII კლასი. ოსტროვსკი, ლ. ტოლსტოი, ა. ტოლსტოი, დალი, გრიგოროვინი, დოსტოევსკი, კირილე და მეთოდე, ნესტორის მათიანე, „სლოვო ო პოლკუ იგოროვე“.

სოფოკლი, სერვანტესი, შექსპირი, მოლიერი.

ლოდიკიდან უნდა გააცნონ მოსწავლეს აზროვნების უმთავრესი წესები და მეთოდები (სინტეზი, ანალიზი, ცნებათა წარმოშობა) დაწვრილებითი ცნობები სილოგიზმების შესახებ არ უნდა ასწავლონ.

დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს წერით ვარჯიშობას მეხუთე კლასიდან; ტემებს კავშირი უნდა ჰქონდეს რუსულ ენის და ისტორიის სასწავლო კურსთან, მაგრამ რამდენადაც შესაძლებელი იქმნება, ეს ტემები განყენებულის ხასიათისა უნდა იქმნენ. მეშვიდე კლასში თავისით უნდა შეიმუშაონ და დასწერონ მოსწავლეებმა არა ნაკლებ ორის ტემისა.

3) ლათინური ენა, IV და V კლასი. ეტიმოლოგია, მოკლე სინტაქსისი, ვარჯიშობა თარგმნაში და ხრისტომატიის კითხვა.

მე-VI კლასი. გამეორება სინტაქსისისა საქირო დამატებით და ქრისტომატიის კითხვა, კითხვა კორნელ ნეპოტის ადვილ ადგილებისა.

მე-VII კლასი. ადვილ პროზაიკებისა და ოვიდის მეტამორფოზის ნაწყვეტების კითხვა. ლათინურ ენის სწავლებას მიზნად უნდა ჰქონდეს მოსწავლის

იმდენად მომზადება, რომ მას შეეძლოს ადვილ ავტორების გარჩევა და უმაღლეს სასწავლებელში სალიტერატურო მასალით სარგებლობა.

4) ახალი ენები. სკოლაში ასწავლიან ორ ახალ ენას, გერმანულსა და ფრანგულს. ერთ-ერთის სწავლება დაიწყება, მოსწავლის მშობლების სურვილით, პირველ კლასში, მეორესი—მესამეში. ახალ ენის სწავლების მიზანია, რომ სკოლაში კურს დამთავრებულს შეეძლოს სრული გაგება ადვილ ისტორიულ და ბელეტრისტიულ თხზულებებისა. პირველ კლასებში უცხო ენის სწავლება უნდა დაიწყოს ეგრედ წოდებულ ბუნებრივ მეთოდის მიხედვით.

I კლასი. იმ საგნების სახელების შესწავლა, რომელიც მოსწავლეს გარს არტყია, ზოგიერთ მოქმედებისა და განყენებულ ცნებათა სახელები, მოკლედ წინადადებათა ხსენებულ სიტყვების საშუალებით შედგენილი; დაფიდან გადმოწერა წინდაწინ შესწავლილ სიტყვებისა და ტექსტისა.

II კლასი. უფრო მეტი საგნების სახელების შესწავლა; უფრო ვრცელ წინადადებათა შესწავლა; ადვილ ნაწყვეტების (პროზა) კითხვა; ადვილ წინადადებათა ზეპირად დასწავლა.

III კლასი. უფრო რთულ ნაწყვეტების (პროზა) კითხვა, მოკლედ და ადვილ ნაწყვეტების ზეპირად სწავლა.

შენიშვნა. პირველ 3 კლასში მოსწავლეები გზადა-გზა უნდა ეცნობოდნენ გრამატიკის უსაჭიროებს მასწავლეს (კანკაედება და პრუნვა).

IV კლასი. კითხვა და თარგმნა უფრო ვრცელის ტექსტისა. მოკლედ ზეპირი მოთხრობა წაკითხულისა.

V კლასი. იგივე, რაც მეოთხეში.

VI კლასი. კითხვა და თარგმნა უპირატესად ისტორიულ შინაარსის წერილებისა და ზეპირი მოთხრობა წაკითხულისა.

VII კლასი. კითხვა და თარგმნა *à livre ouvert* ისეთ წერილებისა და თხზულებებისა, რომელნიც შეეფერებინან მოსწავლის განვითარებას. საჭირო გრამატიკულ ცნობებს იძენენ მოსწავლენი მე-IV, მე-V და მე-VI კლასებში.

5) მეორე ახალი ენა იწყება მე-III კლასიდან, სადაც ასწავლიან ისევე, როგორც პირველ ახალ ენას პირველ კლასში; მე-IV კლასში იმასვე, რასაც მეორეში და მესამეში ერთად და შემდეგ კი ორივე ენა თანაბრად მიდის.

6) ისტორია. პირველ ორ კლასში—ეპიზოდური სწავლება რუსულის ისტორიისა. მესამე კლასში—მოკლედ სისტემატიური კურსი რუსულ ისტორიისა. მე-IV-ეში ძველი ისტორია და საშუალო კარლოს დიდამდე; მე-V-ეში საშუალო ისტორია მე-XV-ე საუკუნის ბოლომდე და რუსული ისტორია

მონგოლების შემოსევამდე; მე-VI-ში—მე-XVI-ე და მე-XVII-ე საუკუნოები და რუსული ისტორიიდან პეტრე დიდამდე; მე-VII-ე კლასში—მე-XVIII-ე და მე-XIX საუკუნოები საზოგადო და რუსეთის ისტორიისა.

ისტორიის სწავლების დროს ყურადღება უნდა მიაქციონ არსებით მხარეს და არა წვრილმანებსა და ქრონოლოგიურ ცნობებს.

მათემატიკის საგნების კურსი თითქმის იგივეა, რაც ეხლა არსებობს, მხოლოდ განაწილებულია შვიდად, რვის მაგიერ.

7) გეოგრაფია. I-ლ კლასში გეოგრაფიულ ტერმინოლოგიისა და ცნობების გაცნობა, რუქის კითხვა, გლობუსი. მეორეში—მოკლედ მიმოხილვა ევროპის გარეშე ქვეყნებისა (აზია, აფრიკა, ამერიკა, ავსტრალია და ოკეანია): ჰიდრო და ოროგრაფია, ჰავა და ხალხი. მესამე კლასში (3 საათი)—ევროპის ის ნაწილები, რომელიც რუსეთს საზღვრავენ ან რომელთანაც რუსეთს უფრო მჭიდრო ეკონომიური კავშირი აქვს (საფრანგეთი, ინგლისი, საკანდინავია, ავსტრ-უნგრეთი, სლავიანთა ქვეყნები, ბალკანეთი, ოსმალეთი და გერმანია (1 საათი) და ევროპისა და აზიის რუსეთის მიმოხილვა (2 საათი); მეოთხე კლასში—ევროპის გეოგრაფია; მეხუთე და მეექვსე კლასებში რუსეთის გეოგრაფია და სამშობლოს შესწავლა.

8) სამართლის შესწავლა. VI კლასი. სამართლის ენციკლოპედია; მოკლედ ახსნა თუ რა არის სამართალი; სამართალი და ზნეობა; ჩვეულება და კანონი. საკანონმდებლო, სამოსამართლო და ადმინისტრაციული სამართალი; სახელმწიფო წყობილებათა ფორმები; ევროპის უმთავრეს სახელმწიფოების წყობილებათა ფორმები. მე-VII-ე კლასი. რუსეთის სახელმწიფო სამართალი; რუსეთის სახელმწიფო დაწესებულებანი; ძირითადი კანონები; მართვის ორგანოები; მოკლედ ახსნა, თუ რა არის სამოქალაქო სამართალი და პროცესი, სისხლის სამართალი და პროცესი.

9) ბუნების მეტყველება იწყება პირველ კლასიდან. პირველ სამ კლასში ბავშვს უნდა ასწავლონ შეგნებულად უყუროს ყველაფერს, რასაც ხედავს, რაც ესმის და სხვა. ამ კლასებში ბუნების მეტყველების სწავლებას არ უნდა ჰქონდეს სისტემატიური ხასიათი. მე-IV-ე კლასი. მოკლედ კურსი მინერალოგიისა და ქიმიისა (ამ საგნის სწავლება შეიძლება მხოლოდ პრაქტიკულად, გამოცდილებით); მე-V-ე კლასი—ძალიან მოკლედ, მაგრამ სისტემატიური კურსი ზოოლოგიისა და ბოტანიკისა. მე-VI-ე კლასი—მოკლედ კურსი საზოგადო ბიოლოგიისა. მე-VII-ე კლასი—ანატომია და ჰიგიენა.

სავალდებულო სწავლის შესახებ უცხოეთში.

სავალდებულო სწავლის შემოღებას თანდათან მომეტებულ ყურადღებას აქცევს რუსეთის საზოგადოება. სავალდებულო სწავლის შემოღება აუცილებელი ხდება, როცა ადგილობრივი მკვიდრი რაიონი მიზნების გამო არ აგზავნიან ყმაწვილებს სახელმწიფო სკოლებში. პრუსიაში ძლიერ სასტიკად სდევნიან იმ მშობლებს, რომელნიც თავიანთ შვილებს არ აგზავნიან სასწავლებლებში.

პრუსიის სახალხო განათლების მინისტრს შეუდგენია ახალი პროექტი სავალდებულო სწავლის შესახებ და გაუგზავნია მანერების მთავრობათათვის განსახილველად. აი უმთავრესი მუხლები ამ ახალი პროექტისა: ყმაწვილმა უსათუოდ უნდა იწყოს სკოლაში სიარული ექვსის წლის რომ შესრულდება; ამ ვადის გაგრძელება შეიძლება ადგილობრივ პირობათა მიხედვით მხოლოდ მთავრობის მხრით, ხოლო როცა ყმაწვილი ფიზიკური ანუ გონების მხრით რაიმე მიზეზისა გამო დანიშნულ ვადაზე ვერ იწყებს სწავლას, მაშინ ვადის გაგრძელების მოწმობა ეძლევა მას ოლქის ინსპექტორისაგან. სწავლება სრულდება მე-14 წელიწადზე; მთავრობამ უნდა დაადგინოს, ბავშვებმა წლის დამლეგს უნდა დაიჭირონ ეგზამენი სწავლის დასრულებისა, თუ ერთ წელიწადში ორ-ჯერ. პირველ შემთხვევაში ბავშვები, რომელთაც შეუძლებელია თორმეტი წელიწადი, მშობლების თხოვნით ამთავრებენ სწავლას სასწავლო წლის პირველი ნახევრის შესრულებისას. ბრმა და ყრუ ბავშვებიც ვალდებული არიან იარონ სასწავლებელში, თუ მათ მახლობლად არიან შესაფერი სასწავლებლები. ყრუ და მუნჯ ბავშვებისათვის სწავლის ვადა სრულდება მეთექვსმეტე წელიწადზე. სავალდებულო სწავლისაგან თავისუფალნი არიან მხოლოდ ის ბავშვები, რომელნიც სწავლობენ რომელიმე სახელმწიფო სასწავლებელში ანუ სახლში იმ პროგრამით, რომელიც არსებობს სახალხო სკოლებში. თუ ბავშვები არა პატივსადები მიზეზებისა გამო სავალდებულო ვადის შესრულების შემდეგ არ იწყებენ სიარულს სკოლებში, მაშინ ისინი ძალით მოყავთ სკოლებში. მშობლები ანუ აღმზრდელები, რომელნიც ყოველ დღე არ გაგზავნიან ბავშვებს სკოლებში, თითოეულ დღეში იხდიან ჯარიმად ორ მარკას; თუ დამნაშავეთ ამ ფულის გადახდა არ შე-

უძლიათ, მაშინ მათ აპატიმრებენ სამე საათიდან ორ დღემდე (დაპატიმრების სამაგვიროდ დამნაშავეს შეუძლია რაიმე მუშაობა შესრულოს საზოგადოებაში). სამუშაოს გამგეთ, რომელნიც იჭერენ სამუშაოზე იმ ბავშვებს, რომელთაც შესრულებული აქვთ სასწავლებელში სიარულის ვადა, ხდებათ ჯარიმად ერთი ანუ ერთ ნახევარი მარკა. მშობლები და აღმზრდელები ვალდებული არიან დაუმხადონ ბავშვებს სასწავლებელში ქალების ხელ-საქნარისათვის საქირო მასალა.

შურნალ-გაზეთებიდან.

სემინარიელების უნივერსიტეტში მიღების შესახებ ლაპარაკობს „ნოვოე ვრემია“-ც. გაზეთის სიტყვით, სემინარიელებს დღეს იღებენ ვარშავის, იურიევის და ტომსკის უნივერსიტეტებში არა იმიტომ, რომ სემინარიელების ინტერესი და სარგებლობა დაიცვან, არამედ სახელმწიფო ინტერეს-სარგებლობისათვის. სახელდობრ, სახეში აქვთ განაპირა ქვეყნების გარუსების საქმე.

«რუსეთის სემინარიელები, ამბობს სუვორინის გაზეთი, ნამდვილი რუსები არიან და ამიტომ უეჭველად რუსეთის ელფერს დასდებენ ყველაფერს, რუსეთის კულტურას გაავრცელებენ ყველგან, სადაც-კი მივლენო- მაშასადამე ვარშავასა და იურიევში მათი დაბინავება სასურველია სახელმწიფო ინტერესების მხრით».

მაგრამ, განაგრძობს გაზეთი, მარტო სახელმწიფოს ინტერესი არ უნდა გვქონდეს სახეშიო; საქიროთა თვით სემინარიელების სარგებლობასაც მივაქციოთ ყურადღება.

„სემინარიელების შრომის მოყვარეობა და მეცადინეობა ყველამ კარგად იცის, რომ ისინი საკმაოდ კარგად არიან მომზადებულნი უმაღლესის სწავლის მიღებისათვის, ეს ცხადია; მოვიგონოთ ის დრო, როდესაც სემინარიელებს დაუბრკოლებლივ იღებდნენ ყველა უნივერსიტეტებში: მაშინ ისინი საუკეთესო სტუდენტებათ ითვლებოდნენ, ბევრი ჩვენი ბრწყინვალე ფოფესორები სემინარიების მოწაფენი იყვნენ. სიტყვის გაგრძელება არ გვსურს და ამიტომ მხოლოდ ორს ვასახელებთ; პროფესორს ვინეგრადსკის, შემდეგ თინანსთა სამინისტროს ცნობილს ისტორიკოსს და კლიუჩევსკის. დიდძალი სემინარიელი იღვწის ახლა სახელმწიფო და

საზოგადო სამსახურში; სემინარიელებიდან ბევრია მშვენიერი ექიმი. ამრიგად, ცხადია, უნივერსიტეტი მოგებაში იქნება, თუ სასულიერო წოდების პირთა შვილებსაც გაულებს კარებს“.

* *

იტალიანური გაზეთები დაწვრილებით აღგვიწერენ ერთ ბავშვს, რომელიც ამას წინად დაბადებულა და რომელიც საოცრად ჰგავს თურმე ეშმაკს, როგორსაც სურათებზე ხატავენ. ეს „ეშმაკი“ სიცოლიაში დაბადებულა, სოფელ არაგონში. იმისი დედა ახალგაზდა ლამაზი ქალია თურმე. ახლად დაბადებულ ბავშვს შუბლზედ ორი დიდი მოძრავი რქა ჰქონდა, თითო უფრო პატარა რქა ყურებს უკანაცა ჰქონია. თვალები მეტად დიდი აქვს თურმე, პირზედაც კი უფრო დიდი. ამასთან მრგვალი და გადმოვარდნილი. რამდენად თავი დიდი ჰქონია ამ ბავშვს, იმდენად ტანი პატარა. ხელები და ფეხები მსხვილ მავთულა მიუგავს თურმე. ყველა ამას გარდა უშველებელი, გრძელი კული აბია, რომელსაც თავისუფლად იქნევს თურმე. ამ უცნაურ ბავშვის დედას უთქვამს თურმე, რომ ფეხმძიმობის დროს ყოველ დღე ეკკლესიაში დავდიოდი და იქ დიდხანს ვუყურებდი ერთს სურათს, რომელზედაც ეშმაკი იყო დახატულიო. ახლად დაბადებული ბავშვი ძალიან ჰგავს თურმე ამ ეშმაკს.

ახალი ამბები და შენიშვნები.

„მწყემსის“ მკითხველებს შეტყობილი აქვს, რომ 1893 წლიდან დაწყებულია ს. მათხოჯში დედათა საფანე. 1895 წლიდან ამ საფანის ბლოკინად სასულიერო მთავრობამ დანიშნა დეკანოზი დავით ლამბაშიძე, რომელსაც მიანდო მზრუნველობაც ეკკლესიის აშენებაზე. ეკკლესია ქვიტკირისა უკვე დათავრდა. მათი მეუფების, ყოვლად სამღვდლო იმერეთის ეპისკოპოსის ლეონიდის წარდგენით მათხოჯის დედათა საფანე დაამტკიცა უწმიდესმა და უმართებელესმა სინოდმა იმდენი დანების რიცხვით, რამდენისაც საფანე შეიძლებს შენახვას. ამნაირათ, გასაოცარი გულმოდგინება და სურვილი დანებთა საფანის დაარსებაზე უკვე დაჯილდოვდა. დღეს საზრუნავია ნიადაგი წყაროს გამონახვა საფანის არსე-

ბობისათვის და სრული იმედი არის მეთექვსმეტე მისგან დაგვირგვინებულს მათხოჯის დედათა საფანეს აღმოუჩინეს საშუალებას არსებობისათვის, რაზედაც დანები დიდათ იმედოვნებენ.

* * იმერეთის ეპარქიის საქალბო გაბრიელის სკოლაში მისაღებ მოწაფეთაგან, როგორც სასწავლებლის ინსპექტორი აცხადებს, მთხოვნელებმა უთუოთ უნდა წარმოადგინონ მეტრიკული მოწმობა მიღებული სინოდის კანტორიდანო, მაგრამ ეს, ჩვენის აზრით, შეუძლებელია. ეს უნდა ყოფილიყო გამოცხადებული 2—3 წლის წინეთ, რადგან ყველამ კარგად იცის, თუ რამდენი დრო უნდება კანტორიდან მოწმობის მიღებას რა საძნელო საქმეა ეს...

* * „ცნობის ფურც.“ ვკითხულობთ: «თანამედ მინისტრთა დადგენილებისა, უმაღლესის ბრძანებით გაუქმებულ იქმნა ტფილისის ქალაქის საბჭოს 26 მარტის გარდაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ საბჭოს ხმოსანთა არჩევნები ერთ საარჩევანო კრებაზე მოხდესო; ტფილისის საქალაქო თვითმართველობას დაევალა მოახდინოს ეს არჩევნები რამდენსამე საარჩევანო კრებაზე, რისთვისაც ქალაქი დაყოფილ იქმნას უბნებად; უბნების რაოდენობის აღნიშვნა მიენდო კავკასიის მთავარ მართებელს».

* * „ნოვ. ობ.“-ს პეტერბურგიდან დეპეშით ატყობინებენ: «გამოცხადდა, რომ ფინანსთა მინისტრს ნება მიეცა დაუყოვნებლივ დანიშნოს თავისი შეხედულებით ქუთაისის სათავად-აზნაურო ბანკის გამგეობის თავმჯდომარე განსაკუთრებულის მინდობილობით».

* * სოფ. არდონიდან (კავკასის მაზრა) „ცნ. ფურც.“ სწერენ: „10 ივლისს სოფელ არდონში, კომისია დეკანოზის კოსმა ტოკაევის თავმჯდომარეობით შეუდგა ოსური სახარების შესწორებას. კომისია შესდგებოდა: ორი დეკანოზისა და ხუთი მღვდლისაგან—ოსთაგან. აი მათი გვარებიც, დეკანოზნი: კოსმა ტოკაევი, ნიკოლოზ ჯიოევი; მღვდელნი: ალექსი გატუევი, ალექსანდრე ცალიკოვი, ალექსანდრე ცაგოლოვი, მოსე ქოციევი და ხარლამპი ცომაევი. განიხილა რა კომისიამ სახარება, აღმოჩნდა, რომ უწინდელი თარგმანი სახარებისა, ე. ი. 1861 წლის, მშვენიერი ყოფილა, ამიტომ კომისიამ შეასწორა მხოლოდ სიტყვები, ისიც ზოგ-ზოგი და ცბრამეტ ივლისს სულ დაასრულა სახარების შესწორება».

* * ტფილისის პოლიცმეისტერმა ბრძანება გას-
ცა, რომ პოლიციის ყოველი მოხელე და პოლიცი-
ელი ვალდებულია ყოველთვის და ყოველგან, რო-
გორც თავის შეხედულობით, ისე კერძო პირების
მოწვევით, აასრულოს თავისი ვალდებულება და
ნება არა აქვს აიცილინოს თავიდან მოვალეობის აღ-
სრულება იმ საბუთით, რომ უბანი მისი არ არის
ან დაღალულია. მაშ, ამის შემდეგ, იმედია, კაცს
რომ გლეჯდენ, აღარ გეტყვიან: ჩემი „უბანი“
არ არისო...

* * პეტერბურგში ჩამოვიდა ბარონ-დე-ბაი,
რომელიც საფრანგეთის საერო განათლების სამინის-
ტროს გამოუგზავნია სამეცნიერო მიზნით; დე-ბაი
პეტერბურგიდან მოსკოვის გუბერნიაში მიდის, შემ-
დეგ-კი კავკასიაში ჩამოვა. მართალია, ველიჩკო
აღარ დახვდება აქ, მაგრამ სხვებიც ბევრ სიტყვებს
და შესხმას დაამზადებენ...

* * სარატოვის გუბერნიაში სრულებით არა-
ფერი არ მოსულა პური, სამას სამოცდა-ერთი ათა-
სი ქცევის ნათეს მიწაზე. შვრია ას-ოცდა-ხუთი-ათას
ნათეს ქცევაზე და აგრეთვე ფეტვი ას-ოცი-ათას
ნათეს ქცევაზე.

* * „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას უმაღლე-
სი ბეჭდითი სამმართველოისათვის უთხოვნია, რომ
ნება დართოს ზოგიერთ შესანიშნავი მოსამსახურე
პირთა სურათების დაბეჭდვისა. ეხლა როგორც ვგაუ-
წყებს რედაქცია, მართველობას მოწყალება უყვია
და ნება დაურთავს დაბეჭდოს ხოლმე მოსამსახურე
პირთა სურათები „ცნობის ფურცელში“...

* * „კავკასში“ ვკითხულობთ: 30 აგვისტოს
მღვდლის ცარიკოვსკის ორმოცი წელიწადი შეუს-
რულდება მღვდლობის სამსახურშიო. იგი მთავარ
ეპისკოპოსისაგან არის 1861 წ. დანიშნულიო, მაგრამ
არ ამბობს რომელ ხარისხზე იყო ნაკურთხი; მსახუ-
რებს 1864 წლიდანო და 1886 წლიდან 1891
წლამდე მღვდლობის სამსახურს არ ასრულებდაო.
მაშ საიდან არის ორმოცი წელიწადი?..

* * პარიჟში ერთ პრეფექტს აღუკრძალავს
ხალხისათვის ქუჩაში გაფურთხება. ეს განკარგულება
იმ აზრით არის მოხდენილი, რომ ჭლოვქი არავის
გადაედვას სწეულისა და ჰაერი წმიდა და უვნებელი
იყოს ყველასათვის. ნეტავი ჩვენ ქალაქებში ღამ-
ღამობით სხვა უწმინდურებას არა ღვრიდენ აივ-
ნებიდან ქუჩაში, თორემ გაფურთხებას ვინ დაეძებს!..

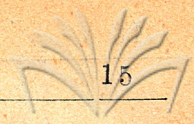
* * ნაპოლეონ მესამის მეუღლე ევგენია უკა-
ნასკნელ დღეშიაო, იწერებიან. ნერვების მშლილობა-
ბით ყოფილა ავად და იწერებიან ხშირად თავბრუ-
ესხმის და გრძობა დაკარგულიაო. ამ დროს ბო-
დავს, ხან ქმარს ემუსაიფება და ხან შვილსაო. თავ-
ბრუ დასხმისა და ბოდვის დროს, თავისი თავი ისევ
იმპერატრიცა ჰგონია და კიდევ ბრძანებლობსო.
როცა გამოეღვიძება და გონში მოვა, ტირის თურ-
მე, სიკვდილს ნატრობს და ასე წვალობსო. ვინ
იფიქრებდა, თუ ერთ დროს ასეთ დიდებულს იმპე-
რატრიცას, შესანიშნავ ლამაზს და ყველასაგან სა-
დიდებელ პირს, ამისთანა უბედური დრო მოელო-
და, როდესაც მას აღარავინ ყურადღებას აღარ აქ-
ცევს!.. დიახ, ეს ფაქტი ზოგიერთებისთვის ჭკუის-
სასწავლებელია!..

* * როგორც „ცნ. ფურცელ“-ს ატყობინებენ,
საქართველოს სასულიერო მთავრობას წარუდგენია
უწმინდეს სინოდში მოსაზრება იმის შესახებ, რომ
საქართველოს საექსარხოსოში სამრევლო სკოლების
მართვა-გამგეობა მოსაფხვებულ იქმნეს ერთის კაცის
ხელში; ამისათვის დაყენებულ იქნება სამრევლო
სკოლების ინსპექტორი, რომლის განკარგულებათ
აღასრულებენ ეხლანდელ სამრევლო სკოლებში
ზედამხედველების ნაცვლად ინსპექტორის თანაშემ-
წენი; ინსპექტორს ამ მოსაზრებით იმდენი თანაშემ-
წე ეყოლება, რამდენიც ეპარქიაა საქართველოში.

* * ხმები ისმის, რომ თ. სიმონ წერეთელი
ქუთ. გუბერნიის თავად-აზნაურთა წინამძღოლად არ
დაუმტკიცებიათ. მის მაგიერ დამტკიცებულია ხე-
ნებულს თანამდებობაზე ექიმი თ. სიმონ ლორთ-
ქიფანიძე.

* * ჩვენ მივიღეთ ბ. ზაქარია • ჭიჭინაძისაგან
გამოცემული ფოტოგრაფიული დიდი სურათი ირაკ-
ლი მეფის პატარაობის დროს. სურათი მშვენიერად
არის გაკეთებული და ფასიც ისეთია, რომ ეს სურ-
ათი ყველა მსურველს შეუძლია მოიპოვოს.

* * ჩვენ მივიღეთ აგრეთვე ბ. ზაქ. ჭიჭინაძი-
საგან გამოცემული წიგნი სახელად «ქართველების
გათათრება ანუ ისლამის გავრცელება დასავლეთ
საქართველოს ქართველებში (XVII—XVIII საუკ.)».
ეს წიგნი ძლიერ საინტერესო საკითხავია და ღირს
25 კაპ.

სახელმძღვანელო, საყურადღებო, საჭირო და სასარგებლო ცნობათა განყოფილება.

საეჭვო კითხვების განმარტება.

კით. შეუძლია თუ არა მღვდელს იქნის სხლში თოფი ან რევოლვერი და გაჭირვების დროს თავი დაიფაროს ამ იარაღებით? დაიხვეწა თუ არა მღვდელი, ან რა სასჯელი მოკლის მას, ვინცდაც მას თოფით ან რევოლვერით მოკლა ავსაკი, რომელიც მას თავზე დაეცა?

მიგ. არც სამოქალაქო და არც საეკლესიო კანონებში არაფერი არ არის ნათქვამი იმის შესახებ, რომ მღვდელმა არ უნდა იქნის სხლში თოფი ან რევოლვერი და გაჭირვების დროს არ დაიფაროს თავისი ან თავის ნათესავთა სიცოცხლე. ამიტომ ის მღვდელი, რომელმაც გაჭირვების დროს თოფით ან რევოლვერით მოკლა ბოროტ-გამზრახველი, არ იხვეწა არც სამოქალაქო და არც საეკლესიო კანონებით. მაგრამ, ვინაიდან წმ. გრიგორი ნოსელის დადგენილების მეხუთე მუხლის ძალით უნებლიე მკვლელები კი, რომელიც უწმინდურდება ამ უწმიდური საქმის ჩადენით, უნდა მიეტყოს შემრუშეთა სასჯელს და „ითვლება უღირსად მღვდელობის მადლისა“, — ამ კითხვაში აღნიშნულს მღვდელს უნდა აღეკრძალოს მღვდელ-მოქმედება. რამდენადაც ვიცით, უწმიდესი სინოდი ძლიერ სასტიკად იქცევა მსგავს შემთხვევაში და არავისთვის და არა რაიმე განსაკუთრებულ შემთხვევებისა გამო სადავოს არავის აძლევს. სწორედ ამითი აიხსნება ცნობილი ცირკულარის გამოცემა 15 დეკემბრიდან 1886 წ. № 22, რომლითაც ნაბრძანებია გამოერიცხვას სასულიერო სასწავლებლის იმ მოწაფეთა, რომელთაც აღმოუჩნდებათ შინ ან გზაში თოფი ან რევოლვერი, ვინაიდან სახეში აქვთ, რომ ბოლოს ამ სასწავლებლების მოსწავლენი მღვდლები იქნებიან.

კით. მიცვალებულთა წესის აკება უსათუოდ ტაძარში უნდა მოხდეს? ან როგორ უნდა მოიქცეს მღვდელი იმ შემთხვევაში, როცა ექიმი ნებს არ იძლევა მიცვალებულის ტაძარში შესვენებაზე და ითხოვს,

რომ სამლოცველოში აკვას წესი? ვადადებულია თუ არა მღვდელი დაემორჩილოს ამ მოთხოვნილებას?

მიგ. ექიმის მოთხოვნილება კანონიერია, თუ ასეთი მოთხოვნილება გამოწვეულია ან მითი, რომ კარდაცვალებული გადაიდები სენით იყო ავად, ან მით, რომ კარდაცვალებული მეტად გახრწნილია. ამისთანა შემთხვევებში, განსაკუთრებით როცა მიცვალებული უვავილით არის გადაცვლილი, მღვდლებს მიწერილიც აქვთ, რომ წესი აუგონ მიცვალებულთ ან მათსავე სახლებში, ან სასაფლაოზე და ტაძარში არ შესვენონ (ექაზები 18 ოქტომბრიდან 1755 წ. და 14 ნოემბრიდან 1830 წ.).

კით. არის თუ არა წმიდანების სახელებში მილიცა და თამარი?

მიგ. არქიმანდრიტის სერგის მიერ აღმოსავლეთის სრული თვეების წმინდანებში ორადე მოხსენებულია, როგორც წმიდანები, თამარის შესახებ ნათქვამია, რომ მისი ხსენების დღესასწაული დანიშნულია წმ. მენელსაცხებელ დედათა დღესად.

კით. შეუძლია თუ არა დაქვრივებულს მღვდელს შევიდეს უნივერსიტეტში და ვის უნდა გამოთხოვოს ამის ნება-რთვა — უწმიდეს სინოდს, თუ საერო განათლების მინისტრს?

მიგ. ასეთ შემთხვევაში არც უწმ. სინოდის და არც საერო განათლების მინისტრის ნება-რთვა საჭირო არ არის; საჭიროა ამ შემთხვევაში მღვდელმა გამოითხოვოს ღონისძიება-კურთხევა თავისი მღვდელ-მთავრისაგან და შემდეგ ქადაგდო უნდა შეიტანოს უნივერსიტეტში, რომ ნება მისცენ მას იქ შესვლისა.

კით. შეიძლება თუ არა ჯვრის წერა 14 მასის წინა დღით?

მიგ. საეკლესიო დადგენილებათა შორის ზიკდაზიარ დაშლილია ჯვრის წერა ხელმწიფის ტახტზე ასვლის და გვირგვინების წინა დღით (უმადლესი ბრძანება 25 იანვრიდან 1839 წ.).

კით. საზღადაფინო ოლქის საეკლესიო კრებულთაგან აღჩეული საზოგადო მოძღვარი, თუ მას არ შეხვედრია რაიმე დაბრკოლება, რნება ამ თანამდებობაზე სახამ შეუძლია, თუ ეოველ შესამე წელს უნდა იქნეს ხელახლად არჩევა?

მიგ. იგი რჩება ხსენებულს თანამდებობაზე, სახამ მას სამსახური შეუძლია.

მიიღება ხელის-მოწერა 1901 წლისათვის ორ-
კვირულ გამოცემათა მართულს

„მწყემსი“-ზე

რუსულ «ПАСТЫРЬ»-ზე

ქურნალის ფასი:

- 12 თვით «მწყემსი» 3 მ. | 6 თვით «მწყემსი» 2 მ.
- „რუსული“ 3 მ. | — „რუსული“ 2 მ.
- „ორივე გამოცემა“ | — „ორივე გამოცემა“

გაზეთზე ხელის-მოწერა შეიძლება როგორც
ევრაპიაში, აგრეთვე ქუთაისშიაც. თბილისში
წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების წევრის
მალაზაშვი, ბ. შოკ ქუთუცაშვილთან. ფოთში — დეკან-
ოზ მ. გრიგოლ მაჭაროეთან; საჩხერეში — ყრაია
ჩაიძეთთან; ახალციხეში — დეკანოზ დ. ხახუტოეთან;
ახალსენაკში — ბლაღოჩინ მანა არისტარქ კლანდარ-
შვილთან.

სოფლის მასწავლებელთ და ღარიბთ გაზეთები დაეთმო-
ბათ მთელის წლით ორივე გამოცემ: სამ მ ა ნ ე თ ა დ.
რედაქციას აქვს კანტორები: ქუთაისში დვისაძის
სახლებში და ევრაპიაში რედაქტორის საკუთარ
სახლებში.

ბაჟზე კტორებთ ქურნალის დაბარება შეუძლიათ
ამ აღწერით: Въ Квирілы, въ редакцію газеты и
журнала „МЦЕМСИ“ и «ПАСТЫРЬ».

რედაქციაში მოიპოება წარსული წლების რამ-
დენიმე სრული გამოცემანი „მწყემსი“-სა, რომელ-
ნიც ნახევარ ფასად დაეთმობათ მსურველთ.

1901 წლის ხელის მომწერთ პრემიად (სახუქ-
რად) აქვსთ დანიშნული დიდი სურათი ყოვლად
სამღვდლო ლეონიდისა, იმის მსგავსი, როგორც
არიან შოთა რუსთაველისა და თამარის. ხელის
მომწერლებმა უნდა შემოიტანონ ფოსტის ზედ-მეტ
ხარჯად ორი შაური. ამ პრემიის გასაგზავნი.

შვირად რაცა რაიმე უბედურება გვეყენა, მხოლოდ
მაშინ ვიწყებთ სიხანულს, რომ თავის დროზე რაიმე
დონე არ ვიხმარეთ, რომ ამისთანა უბედურ შემთხვევათაგან
თავი უზრუნველ გვეყო. რომ შემდეგში მაინც თავიდან
ავიციდინოთ ნივთიერი ზარალი რაიმე უბედურა შემთხვე-
ვის დროს, ეგვედს ურჩევთ თავის დაზღვევას დასაზღვევ
საზოგადოება — „რუსიაში“. ყოველ ჰინს, რომელიც
წლიურად შეიტანს 20-დამ 50 მანეთამდე, იმისდა მი-
ხედვით, ვინ რა მხელება, შეუძლიათ თავი დაიზღვევოს
10,000 მანეთში საზღვდილის შემთხვევისაგან და 10,000
მანეთში, თუ ვინცთბა დაზღვეული ჰირო დაშვდა.

დაზღვევა შეიძლება 1000 მანეთიდან 200,000
მანეთამდე.

1900 წ. დაზღვეველმა საზოგადოებამ „რუსიაში“
მისცა უბედურ შემთხვევათაგან დაზარალებულ ჰინთ
უმეტეს 1,200,000 მანეთისა.

უფრო დაწვრილებით ჰინობათა შეტეობა შეიძლება
საზოგადოების სამმართველოში (შეტეობურგში № 37,
აკენტან ქ. ქუთაისში ი. ა. მაქეაძესთან ქარ.-სარაის
ქუჩა მახ. სათავად-ახ. ბანკის სახლში და აკენტებთან
იმპერიის ყველა ქალაქებში. 4—4

უ ი ნ ა ა რ ს ი:

სალიტერატურო განყოფილება: გრაფი ლ. ნ.
ტოლსტოი და სულენი მისი გულისათვის. დეკ. დ. ლამბა-
შიძისა — მიექვსე საბლაღოჩინო ოლქი ბორჩალოს მაზრაში.
მლ. ს. ბაიდაშვილისა. — საქართველოს რუსეთთან შეერთება. —
ახალ საშუალო სკოლის სასწავლო პლანის კონსპექტი. —
სავალდებულო სწავლის შესახებ უცხოეთში. — ქურნალ-გაზე-
თებიდან. — ახალი ამბები და შენიშვნები.

საზირო და სასარგებლო ცნობათა განყოფი-
ლება: საეჭვო კითხვების განმარტება.
— განცხადებანი.